

“De wereld is de werkelijkheid niet¹” – hoe wij naar de wereld kijken

Inleiding

Soms denken we dat wat we zien, alles is wat er is. Maar klopt dat wel? In deze tekst probeer ik uit te leggen dat wat wij '*de wereld*' noemen, eigenlijk maar een klein deel is van wat we zien en van wat echt *bestaat*. Het hier gepresenteerde inzicht vloeit voort uit een ervaring die we allemaal kennen: uitsluiting (*exclusie*) door selectie.

Dat inzicht vertaal ik systeem-theoretisch in het Principe van *Systematische* Uitsluiting (PSE).

1. Wat houdt PSE precies in?

PSE houdt in dat alleen wat goed past in een bepaalde situatie zichtbaar kan worden. Al het andere valt zonder dat we het merken weg. Het betekent dat *natuurlijk* alleen overblijft wat goed past in een bepaalde omgeving of situatie. Wat niet past, verdwijnt of blijft onzichtbaar. Zo werkt de *natuur*. Denk aan dieren: alleen wat goed is aangepast aan de omgeving, overleeft (*Darwin*). En onze zintuigen en hersenen nemen ook alleen dingen waar die natuurlijk nuttig zijn. De rest merken we niet eens op.

Dit geldt in principe -formeel theoretisch gezien- voor álle systemen. Óók voor *gedachten, ideeën, concepten, theorieën, etc.* Met behulp van onze zintuigen en hersenen bouwen wij mensen al die ideeën, modellen, beelden, etc. op en nemen zo alleen dingen waar die nuttig zijn. De rest merken we niet op.

Over blijft zo onze kijk op de wereld. Is die op deze manier opgebouwde wereld dan hetzelfde als de hele werkelijkheid? Nee, die is natuurlijk *niet* de werkelijkheid zélf. Onze ideeën, modellen en beelden zijn *versimpelingen*, gemaakt om te kunnen overleven en er -bijvoorbeeld- met elkaar over te kunnen praten.

2. De wereld is niet de werkelijkheid

Wat betekent het voor ons als er veel méér is dan wat we kunnen zien of begrijpen?

Wat wij '*de wereld*' noemen, is maar een stukje van de échte Werkelijkheid met een hoofdletter. Het is ook dat deel van de natuur dat overblijft na uitsluiting. *Alles wat niet past, zien we niet*. Het *bestaat* niet voor ons.

De vraag blijft vooralsnog of het dan in werkelijkheid überhaupt nog wél bestaat. In ieder geval: ónze wereld is als een puzzel waarvan we alleen de stukjes zien die passen. En de echte werkelijkheid '*out there*' is veel groter en ingewikkelder dan wat wij denken of kunnen zien.

¹ Jan Mankes (1889 - 1920)

3. Modellen, beelden, verhalen & hulpmiddelen: het holoscript

We proberen de wereld *daarbuiten* -de Natuur- te begrijpen met modellen, kaarten, schema's en verhalen. Al die pogingen, samen met alle ervoor gebruikte hulpmiddelen, noem ik het *holoscript*. Het is de beschrijving van onze manier om grip te krijgen op wat we om ons heen zien. Om deze te onderzoeken en er, bijvoorbeeld, met elkaar over te kunnen praten.

Dit holoscript kun je zien als een soort *kaartsysteem* waarmee een klein stukje 'landschap' (het stukje werkelijkheid dat we waarnemen) in kaart wordt gebracht. Dat wordt dan een *afbeelding* die we kunnen lezen en begrijpen. Wetenschappers, bijvoorbeeld, maken op deze manier voor ons begrijpelijke verhalen (theorieën).

4. De grenzen van wat we weten, van onze kennis

Wetenschappers willen die verhalen ook kunnen toetsen: klopt het of klopt het niet? Maar sommige dingen – zoals dit principe van systematische uitsluiting – kun je niet wetenschappelijk testen. Ze werken op *een ander niveau*: vóóordat we iets kunnen meten of onderzoeken, wordt door PSE al bepaald wat bestaat en wat we überhaupt te zien kunnen krijgen.

Dat andere niveau is heel lastig te begrijpen. Filosofen en wiskundigen als Wittgenstein en Gödel zeiden al: er zijn grenzen aan wat we kunnen zeggen of bewijzen. En sommige dingen zijn waar, maar we kunnen ze niet meer uitleggen met behulp van onze taal en logica omdat ze in een andere '*bubbel*' zitten.

5. Maar, dat wat we niet zien, telt nog altijd wél mee in ons leven ..

We bouwen onze wereld op uit wat we kunnen waarnemen met onze zintuigen. Maar wat als onze zintuigen veel missen? Dan leven we eigenlijk in een wereld die niet compleet is.

We zien wat overleeft – dat wat 'werkt'. Wat niet werkt, is er niet (meer). Daardoor denken we gauw dat wat we wel zien, álles is. Maar dat is een denkfout: er is heel veel dat zo buiten beeld blijft terwijl het wel een rol kan spelen in ons leven. We *missen* iets.

6. Top-down, sturen en de risico's

Mensen proberen vaak de wereld te verbeteren door van bovenaf regels of plannen te maken en te dicteren. Dat is, denkend vanuit natuurlijke ontwikkeling (PSE), riskant. Omdat we denken *niets* te missen. En als je de werkelijkheid niet helemaal ziet en zo niet echt goed begrijpt, kun je -al of niet per ongeluk- iets doen dat anderen schade toebrengt terwijl je zélf dacht dat je er 'goed' aan deed ..

Als we op die manier bijvoorbeeld iets gaan *invullen voor een ander* (ivea), dan negeren we voor die ander misschien wat er werkelijk nodig is. Dan maken we de wereld niet groter, vollediger en beter maar juist kleiner. Meer verdeeld. De puzzelstukjes passen niet meer in elkaar. Dat is *ego*-centrisch.

7. Wat ligt er *buiten de ego-georiënteerde wereld*?

Wellicht is er nog iets dat buiten al deze 'verklarende' modellen valt: een bron van richting gevende orde die we ook niet kunnen zien. Sommige wetenschappers noemen dat een leidend principe, andere een vreemde kracht (*'strange attractor'*). We kunnen die niet waarnemen, maar het beïnvloedt dan wel alles wat er gebeurt.

Is dat (een) God? Of gewoon de Natuur? Hoe dan ook, zolang we alleen blijven kijken naar wat alleen *binnen ons plaatje* past, blijven zulke dingen zéker buiten beeld.

8. Er is *altijd* meer dan we ooit kunnen weten

Wat we waarnemen is niet alles. Het is een stukje, een beeld, een *afdruk*, een afbeelding van iets veel groters. Ons denken, onze taal en onze modellen zijn hulpmiddelen op een ontdekkingsreis. Maar deze laten nog heel veel buiten beeld. En dat zal altijd zo blijven.

Het 'verhaal' van het PSE maakt duidelijk dat we altijd met een filter kijken. Wat overblijft, noemen we '*de wereld*' waarin we leven. Maar de echte *Werkelijkheid* is *eindeloos* veel rijker.

PSE kan op *meta*-niveau het verklarend principe zijn voor de ontwikkeling en de ontdekking van die grotere Werkelijkheid zélf: onze *Natuur* (*'Nature at large'*).

Als je je hier verder in wilt verdiepen, mail mij voor de gedocumenteerde versie van deze inleiding (de *red version*, waarvan een samenvatting hieronder). Of kijk op mijn website, waar je ook alle gebruikte referenties en verwijzingen vindt.

HCJ Stolting

harry@stolting.nl, roosterriddle.com (*under construction*)

Samenvatting van de *red version*.

Dit essay vertrekt vanuit een radicaal uitgangspunt: *alles begint met uitsluiting*. Het *Principe van Systematische Uitsluiting* (PSE, Stolting 1973) wordt hier gepresenteerd als een meta-principe dat voorafgaat aan de menselijke waarneming, theorie en ervaring. Wat wij waarnemen als 'de wereld' is slechts het 'tastbare', concrete residu — datgene wat overblijft nadat alles wat niet past is uitgesloten. Deze 'residuele wereld' is door en door gevormd door evolutie, cognitie en culturele symbolisering: een *holo-script*. Een ingenieus bouwwerk dat functioneert als een interface tussen bewustzijn en werkelijkheid.

Aan de hand van inzichten uit onder andere de systeemtheorie (Prigogine, Mandelbrot), de evolutiepsychologie (Hoffman), de logica (Wittgenstein, Gödel), de metafysica (Kastrup), en de fenomenologie (Kant), wordt de these geponeerd dat onze wereld slechts een afgeleide, gefilterde constructie is van een veel rijkere, grotendeels onkenbare werkelijkheid. In dit betoog wordt een kern concept als destructieve tegenhanger van PSE ontvouwd: *logische subversie*. Populair vertaald: *Invullen Voor Een Ander (IVEA)*. Ten slotte bepleit de tekst een essentiële, structurele (*a priori*) ruimte voor datgene wat buiten dat script valt: een ordeningsprincipe, voorbij ons 'gesloten', materialistische wereldbeeld.

[PSE is géén pleidooi voor zweverig relativisme of mysticisme, maar voor epistemische bescheidenheid en structureel bewustzijn voor wat in het materialistische wereldbeeld *systematisch* buiten beeld blijft -of gehouden wordt.

Wat wij 'wereld' noemen, is m.i. niets meer — maar ook niets minder — dan het concrete, tastbare 'restant' van het *zijn* en het *weten*.]